

ӘОЖ: 338.436.33

Қолжазба құқығында

Зұлхарнай Ғазиз Нұрланұлы

**Қазақстан Республикасы агроөнеркәсіп кешенінің
қазіргі жағдайы және оны дамыту жолдары**

6M051000 - Мемлекеттік және жергілікті басқару

**Магистерлік диссертацияның
Рефераты**

**Қазақстан Республикасы
Қарағанды, 2013**

Жұмыс Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінде орындалған.

Ғылыми жетекшісі:

экономика ғылымдарының докторы, профессор
Айнабек Қ.С.

Рецензент:

экономика ғылымдарының кандидаты, ҚарМУ доценті
Қойтанова А.Ж.

Диссертация құрылымы мен көлемі. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен, және оның құрамына 4 кесте, 13 сурет, 2 қосымшадан кіреді.

Кілтті сөздердің тізімі: агроөнеркәсіп кешені, ағарлық секторды дамыту, аграрлық саясат, азық-түлік қауіпсіздігі, субсидия, экономиканы мемлекеттік реттеу, шаруа қожалығы, фермер, несие.

Магистрлік диссертациялық жұмыстың тақырыбын зерттеудің өзектілігі Агроөнеркәсіп кешені материалдық өндірістің басты саласы ретінде қоғамның өмірінде маңызды орын алады. Ол халыққа азық-түлік пен өнеркәсіптің көптеген салаларына шикізаттың негізгі массасын беруші сала. Сонымен қатар, ел экономикасында тек азық-түлікпен қамтамасыз етуші ғана емес, сонымен қатар барлық еңбекке жарамды тұрғындарды еңбекпен қамтамасыз ету сферасы ретінде де өмірлік маңызды сала болып табылады. Оның сәтті дамуынан көптеген жағдайларда жалпы экономикамыздың көтерілуімен қатар, қарапайым халықтың әл-ауқатының жақсаруы да тәуелді.

Тұрғындарды жоғары дәрежеде азық-түлікпен, өнеркәсіпті шикізаттармен қамтамасыз ететін агроөнеркәсіп кешенінің негізгі саласы – ауыл шаруашылық өндірісі әлі де болса жоғры сатыға көтеріле қойған жоқ. Сондықтан агроөнеркәсіп кешеніндегі келеңсіз мәселелерді шешудің бірден-бір жолы ауыл шаруашылығын нарық талаптарына сай қалыптастыру және оны жан-жақты жетілдіру арқылы бар мүмкіндіктерді пайдаланып тиімділікті жоғарылату басты талап. Ал, ауыл шаруашылығын дамытуға елімізде шикізат қоры, жұмысшы күші мен мамандар және қаржылық мүмкіншілікте жетерлік. Тиімділігі жоғары агроөнеркәсіп кешенін құру экономикалық тұрақтылықты, тұтынушылардың қажеттілігін толық қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың материалдық әл-ауқатын әрі қарай көтерудің негізгі алғышарты болып табылады. Мемлекеттің халық шаруашылығының барлық салаларының ішінде ауыл шаруашылығында біразға созылған экономикалық дағдарыстан шығуы бірте-бірте өз нәтижесін беріп келеді.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың пікірі бойынша, «Біздің ұлттық экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігіне тек қана оның әлемдік экономикаға ықпалдасуы жағдайында ғана қол жетуге болады. Сондықтан да Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына енуін жандандыру еліміз үшін маңызды міндет болып табылады».

Сондықтан жоғарыда келтірілген жайттардың өзектілігі мен бәсеке мәселелерінің теориялық және әдіснамалық жақтарының күрделілігі, агроөнеркәсіп кешенінің дамуына байланысты жан-жақты зерттеулердің мұқияттылығын диссертациялық зерттеу тақырыбын, оның мақсатын, міндеттері мен құрылымдық логикасын анықтауға негіз болды.

Тақырыптың зерттелу дәрежесі. Ауыл шаруашылығы саласын дамытуда және экономикалық тиімділігін арттыруда қалыптасқан мәселелерге қазақстандық және шетелдік зерттеушілер өз үлестерін қосты: Т.И. Есполов, Ә.Ә.Сатыбалдин, С.Н. Улаков, К.А. Айтханов, Қ.С. Айнабек, Б.Т. Бакирбаев, С. Исаков, Р. Алшанов, М.Т. Оспанов, Р.Р. Аутов, Х.Ертазин

І.А. Бибатырова, Б.Ж. Кекілов, Л.А. Бимендиева, С.С. Жансейтова, А. Кайгородцев және т.б. ғалымдар өз еңбектерін арнады.

Сонымен қатар, ауыл шаруашылығын әр тарапта ғылыми тұрғыдан: А.П. Зинченко, А.В. Ложников, Е.Г. Малецкий, М.М. Макаенко, Д. Рылько, және шетел ғалымдары Дж.К. Ван Хорном, А. Ноув, П. Самуэльсон, В. Нордхаус, Ластер Браун, Хал Кэйн, Э. Энгел және тағыда басқа ғалымдардың қосқан үлесі көп. Осы және басқа да ғалымдардың еңбектерінде кейбір теориялық және практикалық сұрақтар қарастырылып, талданған.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты. Магистерлік диссертациясының мақсаты еҚазақстан Республикасында аграрлық секторды тұрақты дамытуда өндірісті жетілдірудің теориялы-тәжірибелік негіздерін зерделеу.

– Қазақстан экономикасында аграрлық сектор дамуының теориялы-әдіснамелік негіздерін талқылау;

– ауыл шаруашылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу формасы мен әдістерін және аграрлық сектордың заман талаптарына сай дамуын талдау;

– ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің өнімін өткізу инфрақұрылымын нығайту мәселелерін анықтау;

– АӨК мемлекеттік реттеудің негізгі мәселелері анықтап, саланың тұрақты дамуына мемлекеттік реттеуді жетілдіруге ұсыныстар жасау.

Зерттеу пәні. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешенін дамытудың тиімділігі және жетілдіру жолдары болып табылады.

Зерттеу нысаны. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешені.

Зерттеудің теориялық және әдіснамелік негізі. Бұл мәселе туралы Қазақстан, ТМД және шетел экономист-ғалымдарының еңбектері қолданылды. Диссертациялық жұмыста Қазақстан Республикасының ресми құжаттары мен Қазақстан Республикасының статистика Агенттігінің мәліметтері, монография материалдары, интернет ресурстары, сонымен қатар зерттеу барысында автордың жинаған ақпараттары қолданылды. Диссертацияның тұжырымдамалық негіздері логикалық және тарихи тәсілдердің бірлігінен тұратын диалектикалық танымға, сандық және сапалық талдауларға, жүйелік, факторлық және экономика-статистикалық әдістеріне негізделген.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалылығы - теориялық, әдіснамалық және практикалық маңызы бар келесі нәтижелерде:

– агроөнеркәсіп кешенінің мәні мен құрылымы нақтыланды, отандық ғылымда агроөнеркәсіптік кешені атауының пайда болып, ғылыми және практикалық сөз қолданысына енуі зерттелінді;

– қазақстандық және шетелдік агроөнеркәсіптік кешенін дамыту жүйесіне талдау жүргізілді;

– Қарағанды облысының ауыл шаруашылығының қазіргі жағдайы талданды, мәселелері анықталып, шешу жолдары көрсетілді;

– Қазақстан мен шетелдердегі агроөнеркәсіп кешенін қолдаудың әдістері мен ерекшеліктері салыстырмалы түрде бағаланды және шетел

тәжірибесін зерттей келе, ел аумағында ауыл шаруашылығының дамуын бағалаудың көрсеткіштері талданып жетілдіруге ұсыныстар жасалынды.

Диссертациялық зерттеудің тәжірибелік мәні. Жұмыста мазмұндалған теориялық материалдар мен практикалық ұсыныстар мемлекеттік органдарда қолданыс таба алады. Сонымен қатар, диссертациялық зерттеу қорытындыларын экономика және басқару саласында мамандар даярлайтын барлық жоғарғы оқу орындарда «Агробизнес», «Экономиканы мемлекеттік реттеу» пәндерін оқу үрдісінде де қолданыс таба алады.

Диссертация тақырыбы бойынша жарияланған жұмыстар тізімі. Диссертациялық жұмыстың тақырыбы бойынша келесідей мақалалар жарияланды: «Агроөнеркәсіп кешені өнімдерінің нарығы» // Халықаралық ғылыми конференция «Жаһандану жағдайларындағы тауарлар мен қызмет көрсетулердің сапасы және бәсекеге қабілеттілігінің өзекті мәселелері» - Қарағанды қ., Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 2012 ж., – 0,2 б.б; «Всемирная Торговая Организация и конкурентоспособность сельского хозяйства Казахстана» // Экономика, социология и право: журнал научных публикаций. - №4, Российская Федерация, г.Москва, Институт стратегических исследований, 2013г., - 0,2 б.б.

Реферат

Объем и структура диссертации. Магистерская диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы и в ее состав входят 4 таблицы, 13 рисунков, 2 приложения.

Перечень ключевых слов: агропромышленный комплекс, развитие аграрного сектора, аграрная политика, продовольственная безопасность, субсидия, государственное регулирование экономики, крестьянское хозяйство, фермер, кредит.

Актуальность темы исследования магистерской диссертационной работы. Агропромышленный комплекс занимает важную роль в жизни общества как главная отрасль материального производства. Это - отрасль, поставляющая основную массу сырья населению, во многие отрасли производства и продукты. А также в экономике страны, она обеспечивает не только продуктами, но и жизненно важной отраслью как сфера обеспечения трудом трудоспособного населения. От ее успешного развития зависит как общий экономический рост во многих случаях, так и улучшение благосостояния народа.

Основная отрасль агропромышленного комплекса, обеспечивающая производство сырьем, население продуктами на высоком уровне – сельскохозяйственное производство все еще не достигла высокой стадии. Поэтому единственный путь решения негативных проблем агропромышленного комплекса и повышение ее эффективности, используя все возможности, путем разностороннего совершенствования – главное требование. А для развития сельского хозяйства, стране хватает сырья, рабочей силы, специалистов и экономических возможностей. Формирование высокоэффективного агропромышленного комплекса не только обеспечивает экономическую стабильность и все потребности потребителей, но и является основным условием дальнейшего повышения материального благосостояния. Выход государства из затянувшегося экономического кризиса во всех отраслях народного хозяйства в сельском хозяйстве постепенно дает свой результат.

По мнению Главы Государства Н.А. Назарбаева: «Достичь конкурентноспособности нашей национальной экономики можно только в условиях его содействия на мировую экономику. Поэтому модернизация входящего Казахстана во Всемирную торговую организацию является важной задачей для нашей страны».

Поэтому актуальность вышеуказанных обстоятельств и сложность теоретических и методологических сторон вопросов конкуренции, незначительность разносторонних исследований, связанных с развитием агропромышленного комплекса стали основой определения темы, диссертационного исследования, ее цели, задач и структурной логики.

Уровень исследованности темы.

Казахстанские и зарубежные ученые внесли свой вклад в вопросы, сформированные в повышении экономической эффективности и развитии

сельскохозяйственной сферы: Т.И. Есполов, А.А.Сатыбалдин, С.Н. Улаков, К.А. Айтханов, К.С. Айнабек, Б.Т. Бакирбаев, С. Искаков, Р. Алшанов, М.Т. Оспанов, Р.Р. Аутов, Х.Ертазин, И.А. Бибатырова, Б.Ж. Кекилов, Л.А. Бимендиева, С.С. Жансейтова, А. Кайгородцев и др. ученые посвятили свои труды.

А также, в сельское хозяйство с научной точки зрения разносторонне внесли огромный вклад: А.П. Зинченко, А.В. Ложников, Е.Г. Малецкий, М.М. Макаенко, Д. Рылько, и зарубежные ученые Дж.К. Ван Хорном, А. Ноув, П. Самуэльсон, В. Нордхаус, Ластер Браун, Хал Кэйн, Э. Энгел и другие ученые.

Цель исследования. Цель магистерской диссертации – осмыслить теоретически-практические основы совершенствования производства в постоянном развитии аграрного сектора в Республике Казахстан.

Достижение поставленной цели намечает решение нижеследующих приоритетных задач:

- обсуждение теоретически-методологических основ развития аграрного комплекса в экономике Казахстана;

- анализ развития аграрного сектора, форм и методов государственного регулирования сельскохозяйственных организаций в соответствии с современными требованиями;

- определение вопросов укрепления инфраструктуры проведения продукта производителей сельскохозяйственного товара;

- определение основных проблем государственного регулирования АӨК и внесение предложений в совершенствование государственного регулирования в постоянное развитие отрасли.

Предмет исследования: Эффективность развития и пути совершенствования агропромышленного комплекса Республики Казахстана.

Объект исследования: Агропромышленный комплекс Республики Казахстан

Методологической и теоретической основой исследования являются работы ученых-экономистов Казахстана, СНГ и зарубежных стран о методах и проблемах агропромышленного комплекса. В диссертационной работе использованы официальные документы Республики Казахстан, данные Статистического агентства Республики Казахстан, материалы монографий, интернет ресурсы, а также, информация собранная автором в ходе исследования. Заключительные основы диссертации основаны на экономико-статистические, факторные и системные методы, диалектическое познание, состоящее из единиц логических и исторических способов, количественный и качественный анализ.

Новизна магистерской диссертационной работы открытие диссертационного исследования заключается в следующих выводах, имеющих теоретическую, методическую и практическую важность:

– уточнены значение и структура агропромышленного комплекса, исследовано появление названия агропромышленный комплекс и внедрение его в научное и практическое словарное использование;

– проведен анализ системы развития казахстанского и зарубежного агропромышленного комплекса;

– проанализировано нынешнее состояние сельского хозяйства Карагандинской области, определены проблемы и указаны пути их решения;

– дана сравнительная оценка методам и особенностям поддержки казахстанского и зарубежного агропромышленного комплекса и, исследуя зарубежный опыт, внесены предложения в анализ и совершенствование показателей оценки развития сельского хозяйства на территории страны.

Практическая важность диссертационного исследования. Теоретические материалы, изложенные в работе и практические рекомендации нашли применение в государственных органах. А также, итоги диссертационного исследования могут применяться во всех высших учебных заведениях в процессе обучения предметов «Агробизнес», «Государственное регулирование экономики».

Список опубликованных работ по теме диссертации. По теме диссертационной работы были опубликованы следующие статьи:

«Агроөнеркәсіп кешені өнімдерінің нарығы» // Халықаралық ғылыми конференция «Жаһандану жағдайларындағы тауарлар мен қызмет көрсетулердің сапасы және бәсекеге қабілеттілігінің өзекті мәселелері» - Қарағанды қ., Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 2012 ж., – 0,2 б.б; «Всемирная Торговая Организация и конкурентоспособность сельского хозяйства Казахстана» // Экономика, социология и право: журнал научных публикаций. - №4, Российская Федерация, г.Москва, Институт стратегических исследований, 2013г., - 0,2 б.б.

Summary

The volume and structure of thesis. Volume and structure of the dissertation. Master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, list of references and it is composed of 4 tables, 13 figures, 2 appendices.

A list of keywords: agriculture, the development of the agricultural sector, agricultural policy, food security, subsidy, government regulation of the economy, a peasant farm, the farmer, credit.

Relevance of the topic research.

Agro-industrial complex occupies an important role in society as the main branch of material production. This - the industry that supplies the bulk of the raw materials to the population, in many sectors of production and products. And also in the economy of the country, it provides not only products, but also the industry as a vital sphere of labor workforce. From its successful development depends on both the overall economic growth in many cases, and the improvement of people's welfare.

The main branch of agriculture, ensuring the production of raw materials, the population of the products at a high level - agricultural production has not yet reached a high stage. So the only way to solve the negative problems of agriculture and increase its efficiency by using all opportunities by improving versatile - the main requirement. And for the development of agriculture, the country lacks raw materials, labor, professional and economic opportunities. Formation of a highly agricultural sector not only provides economic stability and all the needs of consumers, but also is the main condition for further improving the material well-being. A State of the prolonged economic crisis in all sectors of the economy in agriculture gradually gives the result.

According to the Head of State NA Nazarbayev: "Achieving competitiveness of our national economy can only be in terms of its support for the global economy. Therefore, modernization of accession of Kazakhstan to the WTO is an important task for our country. "

Therefore, the relevance of the above circumstances and the complexity of the theoretical and methodological sides of competition issues, the insignificance of various studies related to the development of agriculture became the basis for determining the topics of dissertation research, its goals, objectives, and structural logic.

Levels of research topics.

Kazakhstan and foreign scientists s have contributed to the questions formed in improving economic efficiency and the development of the agricultural sector: TI Espolov, A.A.Satybaldin, SN Ulak, KA Aythanov, K.S. Ainabekov, BT Bakirbaev, S. Iskakov, R. Alshanov, MT Ospanov, RR Outs, H.Ertazin I.A. Bibatyrova, BJ Kekiliev, LA Bimendieva, SS Zhanseytova, A. Kaigorodtsev and other scientists have devoted their labors.

And also, in agriculture from a scientific point of view, have contributed immensely versatile: AP Zinchenko, AV Hostages, EG Malecki, MM Makaenka,

D. Rylko and foreign scientists JK Van Horn, A. Nove, Paul Samuelson, W. Nordhaus, Laster Brown, Hal Kane, E. Engel, and other scientists.

The purpose of the study. The purpose of the master's thesis - understand the theoretical and practical foundations to improve production in the ongoing development of the agricultural sector in the Republic of Kazakhstan.

Achieving this goal is planning decision following priorities:

- discussion of theoretical and methodological foundations of the agrarian sector in the economy of Kazakhstan;
- analysis of the development of the agricultural sector, forms and methods of state regulation of agricultural organizations in accordance with modern requirements;
- identification of issues to strengthen the infrastructure of the product manufacturer of agricultural goods;
- identification of the main problems of state regulation AOK and making proposals to sovrsshensstvovanie state regulation in the continuous development of the industry

The subject of the study: The effectiveness of development and ways to improve the agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Object of study: Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Methodological and theoretical basis for study of the work of scientists and economists of Kazakhstan, CIS and foreign countries on the methods and problems of agriculture. The dissertations have been used on official documents of Kazakhstan and the Agency data statistics of the Republic of Kazakhstan, as monographic materials, Internet resources, including materials collected by the author during the study. Concluding the basis of the dissertation is based on economic statistics, factor and system methods, the dialectical cognition of ones logical and historical methods, quantitative and qualitative analysis.

The novelty dissertations master thesis work of opening the scientific conclusion is in the following conclusions of theoretical, methodological and practical importance:

- clarified the meaning and structure of agriculture, studied the appearance of the names of the agro-industrial complex and its introduction into the scientific and practical use of the dictionary;
- analysis of development of Kazakhstan and foreign agribusiness;
- analyzed the current state of agriculture in Karaganda region, identifies problems and their solutions are;
- a comparative evaluation of methods and features to support Kazakhstan and foreign agriculture and exploring international experience, made proposals to the analysis and improvement of the performance evaluation of the development of agriculture in the country.

The practical importance of the dissertation research. Theoretical materials contained in the work and practical recommendations have been used in gosudarsvennyh bodies. Also, the results of the dissertation research can be applied

in all higher education institutions in the process of learning objects "Agribusiness", "State regulation of the economy."

A list of the published works on the theme thesis. On the theme of the thesis were published the following articles:

«Агроөнеркәсіп кешені өнімдерінің нарығы» // Халықаралық ғылыми конференция «Жаһандану жағдайларындағы тауарлар мен қызмет көрсетулердің сапасы және бәсекеге қабілеттілігінің өзекті мәселелері» - Қарағанды қ., Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 2012 ж., – 0,2 б.б; «Всемирная Торговая Организация и конкурентоспособность сельского хозяйства Казахстана» // Экономика, социология и право: журнал научных публикаций. - №4, Российская Федерация, г.Москва, Институт стратегических исследований, 2013г., - 0,2 б.б.